
Prikaz

Robert Blažević
Legitimnost političkih poredaka

Politička kultura, Zagreb, 2010, 323 str.

Renomirani hrvatski izdavač "Politička kultura" objavio je znanstvenu monografiju Roberta Blaževića, profesora Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, pod naslovom *Legitimnost političkih poredaka*. Autor tematizira problem legitimnosti političkih poredaka koji je u domaćoj stručnoj literaturi uglavnom bio zapostavljen, odnosno o kojem je napisan manji broj kraćih radova koje su, primjerice, objavili Eugen Pusić, Nenad Zakošek, Mirjana Kasapović i Nikola Visković.

Studija ima dva glavna dijela. U prvom autor razmatra teorijske postavke o legitimnosti, a u drugom legitimnost političkih poredaka u povijesnoj zbilji. Prvom dijelu studije prethodi uvodno poglavlje u kojem autor definira opći teorijski okvir i u njemu opće teorijske pojmove poput političkog poretka, vlasti, ideologije i legitimnosti.

Autor legitimnost određuje kao kategoriju koja izražava potrebu dobrovoljnog pristanka građana uz aktualnu vlast, tj. politički poredak. Razlikuje pojam legitimnosti od pojma legitimacije. Naime, legitimnost je svojstvo neke vlasti, a legitimacija pak proces kojim vlastodršci nastoje opravdati svoju vlast. Svaki politički poredak, pa čak i najmoćniji, mora osigurati podršku podčinjenih jer je u suprotnome osuđen na kratkotrajnost.

Jedno je od bitnih obilježja svake političke vlasti, uz teritorijalnost i trajnost, svakako i monopol legitimne prinude, tj. institucionalizirana mogućnost primjene sankcija. No vlast se ne može dulje održati oslanjajući se isključivo na prinudu, već joj je potrebno prihvaćanje i podrška onih kojima se vlada. Podčinjeni trebaju biti uvjereni u opravdanost vlasti ne samo zbog sankcija koje bi ih u protivnome sustigle nego i zato što vjeruju da vlast štiti njihove interese i utjelovljuje vrijednosti koje su općeprihvaćene u nekom društvu. Uporaba fizičke sile u svrhu pacifikacije masa gubi važnost tijekom vremena, jer se takva vlast, bez obzira na moćan aparat kojim raspolaže, ne može posve stabilizirati bez masovne lojalnosti podčinjenih. Ideologijska manipulacija pokazala se djelotvornijom i jeftinijom metodom za osiguravanje lojalnosti podčinjenih. U svim porecima ključnu ulogu u postizanju izmanipulirane suglasnosti ima propagandna mašinerija, osobito televizija u 20. i 21. stoljeću. Pomno odabranim i kontroliranim programima televizija se pokazala najdjelotvornijim sredstvom zaglušivanja i otupljivanja kritičkog mišljenja podčinjenih.

U uvodnom poglavlju prikazano je i povijesno mijenjanje osnova legitimnosti, počevši od ranih arhajskih društava. Taj se problem prvi put javlja prije 5000 godina, kada nastaje institucija političke vlasti. Primjerice, u Egiptu i Mezopotamiji vlast faraona legitimira se formulom "vladara-boga". Kult vladara i naglašavanje njegove božanske prirode imali su osobit značaj. Faraon se poimao kao inkarnacija boga, a ne kao smrtno biće, te stoga nije živio među ljudima niti je bio član zajednice. Jedina razlika između boga i faraona bio je "opseg" moći kojima su raspolagali.

U antičkom Rimu kult vladara služio je kako za ostvarenje interesa oligarhije tako i za "čuvanje" zajednice od "kaosa i raspada". Vladari su legitimnost osigurali zahvaljujući aklamaciji legija. Uz to, vladajući je sloj na raspolaganju imao još jedno sredstvo: *panem et circenses* (kruha i igara), čime je osigurao aktivnu podršku ili bar ravnodušno pristajanje podčinjenih uz poredak. Krajem 4. stoljeća, prihvaćanjem kršćanstva kao državne religije javlja se nova legitimacijska formula. Radi se o formuli *Dei gratia* prema kojoj vladar vlada po Božjoj milosti. Prihvaćeno je shvaćanje da svaka vlast dolazi od Boga. On je jedini istinski vladar koji vlada preko svojih legitimnih predstavnika na zemlji. Važnost Crkve ogledala se i u činjenici da su pape službeno krunili kraljeve/careve. Formula *Dei gratia* zadržala se tijekom čitavog srednjovjekovlja. Međutim krajem srednjeg vijeka čitav niz teoretičara (Padovanski, Ockham, Kuzanski, Althusius) dovodi je u pitanje kada se počinju javljati ideje o narodnoj suverenosti nasuprot teoriji o suverenosti monarha. Iz novog pojma suverenosti izvodi se temeljno pravo naroda na otpor vladaru. Time je narod definiran kao suveren, a vladar kao njegov puki izvršni organ. U 16. stoljeću oblikovana je doktrina racionalističkog prirodnog prava prema kojoj vlast nije vezana uz Božju volju, već se radi o sporazumu ljudi.

U 18. stoljeću srednjovjekovno poimanje legitimnosti vlasti osobito dovode u pitanje filozofi prosvjetiteljstva (Diderot, Helvetius, Voltaire, Holbach), ističući kako je vlast ovozemaljska institucija koja podliježe ljudskim mjerilima. Odbijali su legitimaciju političkih odnosa pomoću tradicije. U prosvijećenom apsolutizmu država se depersonalizira, a vladar postaje državni organ.

U 20. stoljeću postupno se stabiliziraju liberalno-demokratski poreci. Vlast ima demokratsku legitimaciju ako ima podršku biračkog tijela, proceduralni legitimitet te ako poštuje određeni sustav vrijednosti (vladavina prava, pravna država, sloboda, jednakost, ljudska prava itd.).

Prvi dio studije, pod naslovom *Teorijske postavke o legitimnosti*, obuhvaća dva poglavlja: 1. Weberova teorija legitimnosti i 2. Postweberijanske teorije legitimnosti. Drugi dio, *Legitimnost političkih poredaka u povijesnoj zbilji*, obuhvaća sljedeća poglavlja: 1. Legitimnost liberalno-demokratskih poredaka, 2. Nacistički poredak i legitimnost, 3. Legitimacija fašističkog poretka u Italiji, 4. Socijalistički poreci i legitimnost te 5. Legitimnost postsocijalističkih poredaka.

U prvom poglavlju autor se iscrpno bavi analizom teorijskog doprinosa znamenitog njemačkog sociologa Maxa Webera. Weber je razvio prvu sustavnu teoriju o legitimnosti političke vlasti te s obzirom na legitimnost razlikuje tri čista tipa vlasti: karizmatiku, tradicionalnu i legalnu (racionalnu). Za Webera karizma nije prirodna kvaliteta nekog vođe, već način na koji ga podanici doživljavaju. Radi se o odnosu emocionalne predanosti podanika vođi kojeg smatraju fizički i intelektualno superiornijim. Upravo zbog tih nadnaravnih osobina osobi pripada pravo da bude vođa. Ako vlastodržac želi zadržati vlast, mora svojim sljedbenicima neprestano dokazivati da je vlastitim osobinama legitimiran da vlada.

Za tradicionalnu vlast karakterističan je osobni autoritet vlastodršca. Naime, radi se o pokoravanju osobi koja vlada sukladno tradicionalnoj svijesti o granicama vlasti, odnosno sukladno običajima (primjerice,

patrijarhalna vlast, patrimonijalizam, sultanski i staleški tip vlasti). Do otpora podanika može doći jedino kada “gospodar” ne vlada sukladno tradiciji. Konačno, legalna je vlast karakteristična za modernu državu u kojoj se legitimnost temelji na vjeri u legalnost apstraktnih i općih pravnih pravila kojima su podvrgnuti i građani i vlastodršci.

U drugom poglavlju autor obrađuje mislioece koji su nakon Webera proučavali pitanje legitimnosti vlasti. Naziva ih postweberijancima jer njihov rad na neki način nastavlja Weberovu teoriju. Velik je broj mislioece koji su pokušali razviti svoju teoriju legitimnosti, a autor izdvaja trojicu za koje smatra da su reprezentirali najistaknutije polove postweberijanskih kretanja: Niklasa Luhmanna, Jürgena Habermasa i Wilhelma Hennisa. Luhmann je začetnik teorije samoreferentnih i autopoietičkih sistema te mu sistemsko stajalište također služi kao teorijski okvir za analizu legitimnosti odluka donesenih u sudskom i zakonodavnom postupku te postupku glasanja. Za ta tri procesa karakteristično je da djeluju kao autopoietički sustavi koji obrađuju društvene fenomene u skladu s internim komunikacijskim procedurama. Luhmann dakle zagovara proceduralni legitimitet kao nužan, ali i dovoljan uvjet za opravdanje političke vlasti.

S druge strane, Habermas drži da se čitavo društvo ne može obuhvatiti sistemskim mehanizmima, već da postoji i “svijet života” koji predstavlja osnovicu iz koje se sistem formira i mijenja. Legitimnost vlasti (supstancijalna legitimnost) rezultat je stavova i očekivanja koji nastaju u “svijetu života”, koji je međutim ugrožen dinamikom koju diktira kapitalistički sistem. Zbog toga u suvremenim društvima dolazi do krize legitimacije.

Prema Hennisu pak, legitimnost neke vlasti čine tri faktora: osobni autoritet vlastodršca, finalno legitimiranje (legitimiranje na temelju zadataka, s obzirom na svrhe) i legitimiranje pomoću limitirajućih struktura i struktura koje postižu konsenzus. Do krize legitimacije dolazi zbog kulturnih i nacionalnih sukoba te sukoba oko fundamentalnih vrijednosti. Ti sukobi dovode u pitanje dani okvir nacionalne države kao danas dominantnog tipa političke zajednice.

U drugom dijelu studije autor se u pet poglavlja bavi legitimnošću suvremenih političkih poredaka. To su: liberalno-demokratski poredak, nacistički, fašistički, socijalistički i postsocijalistički poredak. Autor ističe da ne ulazi u potankosti pojedinog režima jer njegova knjiga nije povijesna studija. U liberalno-demokratskim porecima vlast čine legitimnom narodna ili pučka volja, proceduralni legitimitet i poštivanje odgovarajućeg sustava vrijednosti. Krize legitimacije su moguće, ali ih takav tip političkog poretka relativno uspješno prevladava mehanizmima koje posjeduje. Nacistički i fašistički poredak odgovor su na krizu liberalne demokracije. Karakterizira ih širenje ideologije i kulta ličnosti političkih vođa. U njemačkom totalitarnom režimu mase su se neprekidno pozivale na potpunu preobrazbu društva, tj. stvaranje zajednice koja je pojmljena kao jedinstvo zajamčeno krvlju i tlom (*Blut und Boden Ideologie*). Nacistička ideologija ideju nacije zamjenjuje idejom rase. U talijanskom je fašističkom poretku uz karizmatički autoritet vođe nagašen i tradicionalni autoritet monarhije i državotvornih elita. Država je na prvom mjestu i nastoji se stvoriti potpuno novo uređenje talijanskog društva.

Socijalistički poreci pak na ideologijskoj razini ne trebaju opravdanje jer vlast odgovara isključivo povijesti, a ne i podanicima. U središtu ideologije marksizma-lenjinizma nalazi se komunistička partija koja ima povijesnu misiju izgraditi besklasnu zajednicu. Budući da se partijskom ideologijom ne može osigurati legitimnost, poseže se za autoritetom karizmatiskog vođe, tradicijom i elementima legalne vlasti (primjerice, izbori kao privid demokratskih institucija). Komunistička ideologija pokazala se nesposobnom da osigura podršku podanika, što je dovelo do sloma većine socijalističkih poredaka krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina 20. stoljeća. U zadnjem poglavlju autor se sumarno bavi problemom legitimnosti postsocijalističkih poredaka, analizirajući ga na primjeru Tuđmanova i Miloševićeva režima. Tim se režimima više bavi u svojoj knjizi *Karizma: politička vlast i karizmatičke ličnosti* (2006). Nakon sloma socijalističkih poredaka neki njihovi elementi i dalje egzistiraju u pojedinim zemljama na području bivše Jugoslavije i SSSR-a. Kao ograničavajuće čimbenike uspostave liberalne demokracije autor ističe plemensku (antiindividualističku kulturu), nacionalizam i višestoljetnu tradiciju ekstremne patrijarhalnosti.

Blaževićeva knjiga *Legitimnost političkih poredaka* originalno je i izuzetno vrijedno znanstveno djelo koje nedvojbeno predstavlja doprinos politološkoj i pravnoj znanosti. Napisana je na sustavan i pregledan način, te će zato biti zanimljiva ne samo stručnjacima koji se bave tom problematikom nego i širem krugu čitatelja.

Dana Dobrić

Prikaz

James R. Martel
**Subverting the Leviathan:
 Reading Thomas Hobbes
 as a Radical Democrat**

Columbia University Press, New York,
 2007, 309 str.

Ono što je Machiavelli za pojam vladara to je Hobbes za pojam suverena. Dominantno je shvaćanje u političkoj teoriji da Hobbes predstavlja oca apsolutnog suverena. U tom je smislu *Levijatan* svojevrsna Biblija o genealogiji suverena. Je li to uistinu tako ili je to samo teza onih koji se ne usude čitati dalje od prva dva dijela *Levijatana*, propituje James Martel u knjizi *Subverting the Leviathan*. James Martel profesor je političke teorije u San Franciscu s dvije prethodno objavljene knjige i iskustvom predavanja retorike i političke teorije na najboljim američkim visokoškolskim ustanovama poput kalifornijskog sveučilišta Berkeley te prestižnih koledža Amherst i Wellesley u Massachusettsu. Martel je zanimljiv i vrlo produktivan autor, specijalist za Thomasa Hobbesa i Waltera Benjamina.

Subverting the Leviathan nudi interpretaciju Hobbesovih političkih i religijskih stajališta kroz svojevrsnu teoriju čitanja *Levijatana*, pokazujući kako je moguće dešifrirati Hobbesa na način drugačiji od većine do sada ponuđenih. U šest poglavlja knjige *Subverting the Leviathan* Martel postupno razrađuje teoriju novog načina čitanja Hobbesova *Levijatana*. Njegova je argumentacija ukorijenjena u Hobbesovoj